

*Шайнер І. І.,
асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка*

НОВІТНЯ БРИТАНСЬКА ЛІТЕРАТУРА НА ВІЙСЬКОВУ ТЕМАТИКУ (ПРАГМАСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Анотація. У статті здійснено огляд наукової літератури та визначено основні особливості дослідження лексико-семантичного простору художнього твору на військову тематику з позицій прагмастилістичного підходу, проаналізовано основні лексичні структури та стратегії сучасного британського літературно-художнього твору у світлі прагмастилістики.

Ключові слова: постмодернізм, лексико-семантичний простір, прагмастилістика, дискурс.

Постановка проблеми. Із другої половини ХХ ст. і досьогодні тема війни є надзвичайно актуальною в цілому світі і це, звичайно, відображено в художніх творах. Тому в аналізі лексико-семантичної структури художнього твору необхідно брати до уваги не тільки мовний, але й позамовний контекст, який значно впливає на процес творення художнього тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Все частіше вчені наголошують на тому, що найповніший аналіз тексту дозволяє застосувати саме прагмастилістичний підхід, оскільки він дає змогу провести глибше дослідження художнього дискурсу, ніж стилістика чи прагматика окремо. Цю думку простежуємо в роботах таких закордонних і вітчизняних дослідників, як: Л. Хікей (1993 р.), Е. Блек (2006 р.), Е. Азнаурова (1988 р.), Л. Лузіна (1991 р.), І. Бехта (2004 р.), І. Сусов (2009 р.), Л. Безугла (2014 р.), О. Ємець (2014 р.), Л. Піхтовнікова (2016 р.).

Досліджуючи художній текст постмодернізму, вчені часто зосереджуються і на військовій тематиці, яка простежується у творах більшою чи меншою мірою: Р. Хевісон (1988 р.), Б. Бергонзі (1993 р.), Д. Дж. Тейлор (1993 р.), А. Піетте (1995 р.), А. К. Сміт (2000 р.), А. Барлоу (2000 р.), Г. Сарма (2001 р.), Е. Х. Кейтер (2016 р.), Т. Качак (2015 р.). Однак сучасні британські художні прозові тексти на військову тематику все ще недостатньо досліджені в науковій літературі, а глибоке вивчення їхнього лексико-семантичного простору потребує урахування прагмастилістичного аспекту.

Метою статті є визначення основних особливостей лексико-семантичного простору сучасного британського художнього тексту на військову тематику з позицій прагмастилістики.

Виклад основного матеріалу. Оскільки лексичні засоби і стратегії обираються автором для реалізації визначених прагматичних цілей, то надзвичайно важливим у дослідженні художнього твору є використання саме прагмастилістичного підходу.

Прагмастилістика дає змогу провести глибше дослідження художнього тексту, оскільки вона поєднує елементи та методи стилістики і прагматики. Прагматика цікавиться, **як** люди розуміють мову [10, с. 100]. Прагматика в літературному дискурсі вивчає ставлення автора до реальності, **що** та **як** він описує; його схвалення чи заперечення, захоплення, іронію чи відразу до чогось [20, с. 98]. Прагматика також фокусується на ставленні читача до тексту та літератури загалом, чи читач сприймає

текст як об'єктивний та достовірний, чи навпаки, як іронічний і нереальний. Прагматика авторського задуму (вибір мовних стратегій, моделей спілкування з адресатом) реалізується в текстах за допомогою таких мовно-стилістичних засобів, як: композиційно-стилістична структура тексту, особлива лексика чи фразеологія, синтаксис, мовні фігури, засоби синтагматичних і парадигматичних зв'язків. Саме стиль орієнтує адресата на смисли дискурсу, демонструючи очікувані зразки його викладу [7, с. 116].

Стилістика має лінгвоцентричну основу. Її об'єктом є мовні одиниці всіх рівнів, а предмет охоплює: використання виразних і образних засобів мови, що виконують естетичну функцію; історію розвитку функціональних стилів; функції стилістичних прийомів у різних стилях мовлення; індивідуально-художній стиль письменника [2, с. 8–9]. Отже, стилістика зосереджується на мовних засобах. Вона «вивчає стилістичні засоби, які застосовує людина, а прагмастилістика – інтенції, стратегії й тактики людини, що застосовує стилістичні засоби. Відповідно, прагмастилістика поєднує методи стилістики й прагматики» [2, с. 9].

Тож, в основі прагмастилістики (як і в основі прагматики) лежить антропоцентричний принцип дослідження. Прагмастилістика вивчає не лише мовні засоби, які використовує автор, але й фокусується на позалінгвістичному контексті: інтенціях, стратегіях і тактиках, які використовує автор; на тому, **що** зумовило вибір саме цих засобів і як вони впливають на читача; **як** «стратегії та інтенції автора формують стиль дискурсу, жанр мовлення й авторський ідеостиль» [2, с. 10].

Зазначимо, що дискурс є складним комунікативним явищем, «яке охоплює і соціальний контекст, що створює уявлення як про учасників комунікації, так і про процеси творення і сприйняття повідомлення» [3, с. 41]. Отже, дискурс не обмежується рамками конкретного тексту, а є значно ширшим поняттям, яке передбачає занурення в комунікативний контекст і аналіз як лінгвістичних, так і позалінгвістичних чинників.

Характерною рисою постмодернізму, особливо останніх двох десятиліть, є значна увага до історії та минулого. Такі твори часто називають «новими історичними романами». Однак відмінною рисою постмодернізму є те, що, хоча місце розгортання подій є історично точним, історичні постаті та події часто змінені. Так автор підкреслює, що перед нами літературний твір, фікція [18, с. 27].

Сучасній літературі властиві змішання різних стилів, жанрів, наявність кількох поглядів на одну подію, переплетення різних часових рамок у творі. Для наративної та композиційної структури твору автор часто звертається до прийому колажу. Він руйнує лінійність оповіді, створюючи в читача ефект множинності та відносності в розумінні світу.

Письменники дедалі частіше, демонструючи власний авторський художній світ, ведуть діалог із читачем, звертаються

до нього особисто. Такий діалог зазвичай має форму гри. Обираючи цю стратегію, автор має на меті залучити читача до процесу спільного уявлення подій, або їх передбачень в оповіді: *"I know what you're thinking. You wish I'd get on with the story. It's the only story about the old days that interests you now; the only thread in this tattered flag of mine that still catches the light. You want to hear about Tomas Leibniz. To have it clear, categorized, ended. Well, it isn't as easy as that"* [23, с. 17].

Численне використання іронії в тексті також апелюють до читача і привертають увагу до проблеми, що зазначає автор:

"And that's the end of the story about Bruno and his family. Of course all this happened a long time ago and nothing like that could ever happen again.

Not in this day and age" [22, с. 132].

У творах на військову тематику часто простежуємо іронію в оповіді про війну, так, автор наголошує на її абсурдності або абсурдності трактування війни лише як чогось високого, патріотичного з боку молодих людей, які ще не до кінця усвідомлювали, що вона насправді несе із собою.

Пародія в сучасному літературному творі часто тісно пов'язана із прийомом пастишу, тобто поєднанням різних стилів, жанрів, нарративних ліній та стилістичних засобів, кожен з яких має велике значення у створенні книжки. Нерідко пародія і пастиш тісно переплітаються у творі, що не завжди дозволяє провести між ними чітку межу.

Неспокій у сучасному світі, втрата впевненості в майбутньому, можлива загроза, що нависла над людством, спонукають авторів звертатися до воєнної тематики. Ця тематика проникає у твори різних жанрів і простежується в них на різних рівнях – від мікро- до макровкраплень. Зображуючи війну (або тільки згадуючи про неї), нинішні автори спонукають нас задуматися над її впливом на повсякденне життя людини, а також пропонують способи подолання її наслідків. На прикладі минулого письменники намагаються передати нам всі жахіття війни, її згубні наслідки та цілковиту абсурдність, закликаючи не допустити подібної ситуації у майбутньому. Навіть твори, що зосереджуються передусім на інших темах, часто містять згадки про війну. Використання тих чи інших лексичних структур і стратегій покликане здійснити певне прагматичне враження на читача, задумане автором.

Постмодерністський світогляд визначив використання таких лексичних стилістичних засобів, як: іронія, алюзії, цитати, епіграфи, метафори, метонімія, порівняння. Для творів характерні: орієнтованість на історіографічну металітературу, наявність відносності, багатозначності, кількох поглядів на одну подію, прийоми опису, ретроспективний елемент, символічність. Використання всіх цих засобів у художньому творі детально продумане автором та покликане створити особливий ефект. Сучасний текст орієнтований на інтелектуального читача. Читання твору більше не є простим сприйняттям оповіді, а потребує активної участі та реакції читача на текст.

Отже, узагальнено лексичні структури та стратегії, що характерні сучасній британській літературі на військову тематику, та їхні прагматилістичні особливості (інтенції автора і вплив на читача) можна подати так:

– вибір військової тематики (*пов'язаний із нестабільністю в сучасному світі; спонукає задуматись над впливом війни на повсякденне життя людини*);

– мікровкраплення військової тематики у творі (*показують, як війна проникає в наше звичне життя, є незримо присутньою в ньому*);

– орієнтованість на історіографічну металітературу (*має на меті надати нового значення концептам «реальність», «історія», «правда», спонукає до роздумів*);

– пародія (*спонукає до переосмислення відомого сюжету*);

– іронія (*підкреслює абсурдність війни*);

– діалог із читачем, часто у формі гри (*залучає читача до процесу спільного уявлення подій, або їх передбачень в оповіді*);

– наявність кількох поглядів на одну подію (*дає можливість читачу самому аналізувати ситуацію і вирішувати, на чому він бої*);

– руйнування чітких часових меж у творі, колаж, ретроспекція (*створюють ефект множинності та відносності в розумінні світу*);

– фрагментація, пастиш, пойоменон (*підривають «владу» автора; створюють відчуття відносності*);

– фотографічні моделі, описи, деталізація (*створюють ефект достовірності*);

– підказки і натяки (*дають можливість читачу самому розкривати численні тасмниці героїв*);

– відкритий фінал (*спонукає читача до роздумів та створення у своїй уяві можливих варіантів розвитку подій*);

– символізм (*спонукає читача до роздумів*);

– алюзії, цитати (*створюють відчуття того, що все в нашому житті циркулює та повторюється*);

– епіграфи (*створюють асоціативне тло, виражають основну тему чи ідею твору*);

– повтори (*підкреслюють певну проблему чи ідею автора*);

– оригінальні метафори, метонімія, порівняння (*якнайповніше передають жахіття війни, спонукають запобігти таким катастрофам у майбутньому*);

– стилістична конвергенція (*створює експресивність, акцентує думку автора*).

Висновки. Отже, всі лексичні структури в художньому тексті обираються автором з особливою метою: створення певної атмосфери та досягнення прагматичного враження в читача. На авторські інтенції неминуче впливає соціальний, позалінгвістичний контекст. Це яскраво виражено у творах з елементами військової тематики, оскільки її мікровкраплення часто проникають і у твори іншої тематики й інших жанрів. Тому вважаємо, що для повного аналізу сучасного британського художнього твору на військову тематику важливе урахування прагматилістичного аспекту. Він дає змогу глибше зануритися в художній дискурс, враховуючи весь контекст і позамовні чинники. Прагматилістичний підхід відкриває нові перспективи в подальшому дослідженні сучасних британських художніх прозових текстів на військову тематику.

Література:

1. Азнаурова Э. Прагматика художественного слова. Ташкент, 1988. 126 с.
2. Безугла Л. До питання розмежування прагматики, стилістики та прагматилістики. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. 2014. Вип. 77. С. 6–11.
3. Бехта І. Дискурс наратора в англомовній прозі. Київ, 2004. 304 с.
4. Бехта І. Концептосистема англомовного дискурсу постмодернізму. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного

- університету імені В. Винниченка. Серія «Філологічні науки» (мовознавство). 2010. Вип. 89(5). С. 167–173.
5. Ємець О. Засоби прагматичної стилістики і проблеми перекладу. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. 2014. Книга 3. С. 67–70.
 6. Лузина Л. Проблемы стилистики в прагматилистической интерпретации. Прагматика и семантика. Москва, 1991. С. 67–81.
 7. Пихтовникова Л.С. Прагматилистика дискурса в свете лингво-синергетической парадигмы. Когниция, коммуникация, дискурс. 2016. № 13. С. 114–130.
 8. Сусов И. Лингвистическая прагматика. Винница, 2009. 272 с.
 9. Alegre S.M. Post-war English literature 1945–1990. UOC. URL: <http://gent.uab.cat/saramartinalagre/sites/gent.uab.cat.saramartinalagre/files/Post-War%201945-1990.pdf>.
 10. Baker P., Ellece S. Key Terms in Discourse Analysis. Chennai, 2011. 234 p.
 11. Black E. Pragmatic Stylistics. Edinburgh, 2006. 166 p.
 12. Copley E. Postmodernist War Fiction: Findley's The Wars. Canadian Literature. 1995. № 147. P. 98–124.
 13. Fokkema D.W., Bertens H. Semantic and Syntactic Organization of Postmodernist Texts. Approaching Postmodernism. Amsterdam, 1986.
 14. Head D. The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950–2000. Cambridge, 2002. 307 p.
 15. Hickey L. Stylistics, Pragmatics and Pragmastylistics. Revue belge de philologie et d'histoire. Langues et littératures modernes. 1993. T. 71. P. 573–586.
 16. Hidalgo P. Memory and Storytelling in Ian McEwan's Atonement. Critique: Studies in Contemporary Fiction. 2005. Vol. 46. Is. 2. P. 82–91.
 17. Hutcheon L. A Poetics of Postmodernism. New York, 1988. 268 p.
 18. Linds J. Engaging with Postmodernism: An Examination of Literature and the Canon. Undergraduate Honors Theses, 2013. 423 p.
 19. Malcolm D. Understanding Ian McEwan. Columbia, 2002. 216 p.
 20. Vlokh N.M. Pragmatics of postmodernist text. Sumy State University Bulletin. Philological sciences series. 2004. № 3. P. 96–101.
 21. Ward G. Postmodernism. London, 2003.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Boyne J. The Boy in the Striped Pyjamas. Oxford, 2006. 132 p.
2. Harris J. Five Quarters of the Orange. London, 2010. 432 p.

Шайнер И. И. Новейшая британская литература на военную тематику (прагматилистический аспект)

Аннотация. В статье представлен обзор научной литературы и определены главные особенности исследования лексико-семантического пространства художественного произведения на военную тематику с позиций прагматилистического подхода, проведен анализ лексических структур и стратегий современного британского литературно-художественного произведения в свете прагматилистики.

Ключевые слова: постмодернизм, лексико-семантическое пространство, прагматилистика, дискурс.

Shainer I. The latest British war literature (pragmastylistic aspect)

Summary. The article represents the description of scientific literature and focuses on the main peculiarities of the research of the lexical semantic space in war literature from the pragmastylistic approach; provides the analysis of the basic lexical structures and strategies of modern British literary texts in the light of pragmastylistics.

Key words: postmodernism, lexical semantic space, pragmastylistics, discourse.